

Хутка С. В.

## ПРОБЛЕМА ВИМІРЮВАННЯ РІВНЯ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ: ВИЗНАЧЕННЯ КЛЮЧОВОГО ІНДИКАТОРА

*У статті викладено результати дослідження проблеми операціоналізації концепту соціальної адаптованості особистості та пошуку варіанта ключового індикатора рівня цієї адаптованості. Розглянуто основні аспекти розробки відповідної інтегральної оцінки соціальної адаптованості особистості.*

### Постановка проблеми, ступінь її розробки

Дослідження рівня соціальної адаптованості за умов кардинального реструктурування відносно усталених для певного періоду соціальних зв'язків і кристалізації нових є для соціального дискурсу актуальним, оскільки виступає не лише формою (само)рефлексії відповідних процесів, а й пошуку принципів їхньої (само)регуляції, з'ясування чинників соціальної адаптованості. Вивчення зв'язків і взаємовпливів різних вимірів соціальної реальності та станів соціальної адаптованості особистості обов'язково потребує застосування відповідного показника рівня соціальної адаптованості. Такого роду показник міг би бути корисним для виявлення статистичних закономірностей (у тому числі із застосуванням сучасних методів математико-статистичної обробки соціологічних даних) у взаємозв'язках соціальної адаптованості особистості з іншими вимірами соціальної дійсності, а також змін цієї адаптованості в часі.

У пострадянській соціологічній літературі широко представлені різні підходи до вимірювання форм, станів і типів соціальної адаптованості [1; 7]. Що до вимірювання *рівня* соціальної адаптованості, то дотепер розроблені підходи лише стосовно великих (у статистичному сенсі) категорій населення (у працях Ю. Левади, Ю. Коваленко і О. Черемних, Я. Крупець, О. Злобіної, І. Попової, О. Дудченко і А. Митіль [8; 10–13; 16; 17; 21]). Прикладом особливо ретельно розробленого індексу, який використовується як показник соціальної адаптації населення [5, 210], є «Інтегральний індекс соціального самопочуття» Є. Головахи і Н. Паніної [4; 6].

Що ж стосується вимірювання рівня соціальної адаптованості *особистості*, то єдиним прикладом підходу до цієї проблеми, який вдалося

знайти в доступній літературі, є методика оцінки соціальної адаптованості *людини* до тих чи інших видів діяльності, запропонована П. Кузнецовим. Він пише, що предметом вимірювання виступають актуалізовані потреби людини та рівень їхньої задоволеності, і розглядає методику обрахування ряду індексів на прикладі виділення 31 показника адаптації працівника до трудової діяльності на підприємстві [14, 146–147]. Попри безумовну евристичну цінність розробленої автором методики для оцінки аспектів часткової соціальної адаптованості індивіда, на жаль, залишається не виясненим щонайменше питання критеріїв відбору індикаторів соціальної адаптованості людини до різних видів діяльності, а також вага цих індикаторів у розроблених автором індексах. Виокремлювані П. Кузнецовим елементні характеристики часткової соціальної адаптованості, ймовірно, можуть бути розглянуті як певні базові одиниці, цінні для певних типів або ситуацій соціальної адаптації, але такі переліки викликають небезпідставні сумніви стосовно їхньої повноти. Окрім того, оцінка адаптованості людини до конкретних видів діяльності — це оцінка виключно окремих аспектів соціальної адаптованості людини і, відповідно, зазначена методика не може задовольнити вимірювання соціальної адаптованості особистості в цілому.

Тому, розробляючи підходи до дослідження зв'язків соціальної адаптованості людей із їхніми позиціями в соціальній стратифікації, автор вимушена була приділити окрему увагу розробці показника для вимірювання рівня соціальної адаптованості *особистості*.

Першим кроком у розв'язанні цієї проблеми, на мою думку, є виявлення такого індикатора, який міг би слугувати загальним показником рівня соціальної адаптованості особистості або, за наявності обмежень у його застосуванні, міг

би бути критеріальним для відбору інших індикаторів адаптованості до складу відповідного комплексного індексу.

**Операціоналізація концепту рівня соціальної адаптованості особистості.** У теоретико-методологічному аспекті підхід до операціоналізації рівня соціальної адаптованості особистості, не претендуючи на вичерпну повноту, будується на попередньо розробленій концептуалізації понять соціальної адаптованості особистості та рівня цієї адаптованості [25]. Відповідно до цієї концептуалізації рівень соціальної адаптованості особистості розглядається як рівень розвитку спрямованості та потенціалу особистості (включно з її умінням формувати умови свого життя), якому відповідає певний рівень задоволення її потреб. Виходячи з цього, в якості показника рівня соціальної адаптованості особистості в першому наближенні можна розглядати показник рівня задоволення її потреб.

У сучасному суспільстві завжди має місце досить складна множина процесів, що конфігурують соціальний простір і виступають чинниками соціалізації індивідів протягом усього життя. Різнострамованість інтересів індивідів, неоднаковість їхніх аксіологічних орієнтирів, зумовлена неоднаковістю потреб і ситуацій їхнього задоволення, зумовлює різноманітність способів їхньої адаптації.

Як відомо, система відношень особистості до умов своєї соціальної активності детермінується потребами особистості, умовами її життя та її диспозиціями (за В. Ядовим), що конфігуруються на перетині потреб і умов їхнього задоволення. Іншими словами, для мотивованої людини задоволення потреб відбувається за певних умов її існування, з якими людина взаємодіє тим або іншим чином, із різними витратами життєвих сил (ресурсів), межі чого визначаються особистісними диспозиціями та потенціалом (і, відповідно, обраним способом самореалізації) й умовами життя. Соціальна поведінка людини регулюється конкретними мінливими ситуативно сформованими актуальними диспозиціями [24, 89–90], які досить складно адекватно фіксувати безпосередньо у процесі їхнього перебігу. «Відповідно до диспозиційної концепції саморегуляції соціальної поведінки людини, саме фіксовані диспозиції, у котрих інтегрується накопичений досвід життєдіяльності індивіда, визначають оцінку ним кожної нової поведінкової ситуації і відповідне формування актуальної диспозиції з ситуативно-специфічною регуляційною структурою» [24, 93]. У цьому відношенні доцільним є звернення до

свого життя як відносно фіксованої диспозиції достатньо високого рівня узагальненості.

Співвідношення між тим, наскільки людина задовольняє свої потреби і тим, наскільки вона витрачає свої життєві ресурси для задоволення цих потреб, резюмується в тому, як людина відчуває й оцінює рівень задоволеності своїм життям. Задоволеність життям виступає як «оцінка всіх умов життя, сформована на основі порівняння індивідуальних домагань та актуальних досягнень» [29, 351]; як суб'єктивне відображення зовнішніх умов, що фіксує комфортність або дискомфортність умов життєдіяльності та «формується в зіставленні себе з реальними умовами та обставинами життя: прийняттям або неприйняттям цих умов і наявністю або відсутністю адекватного для людини способу самореалізації за цих умов» [2]. У свою чергу, задоволеність життям у цілому виступає як «функція задоволеності всіх реальних потреб людини» [24, 143], означуючи для суб'єкта (за Л. Божович) ступінь узгодженості його відносин із середовищем [24, 60].

У контексті визначеного нами розуміння соціальної адаптованості особистості ступінь задоволеності чи незадоволеності особистості своїм життям у цілому виглядає логічно прийнятним інтегральним показником стану її соціальної адаптації. Отже, з цієї точки зору суб'єктивна оцінка людиною рівня (ступеня) загальної задоволеності / незадоволеності тим, як складається її життя на даний момент, може розглядатися як оцінка співвідношення між ступенем задоволення її потреб та витратами на забезпечення їхнього задоволення, і в цьому розумінні – як загальна оцінка рівня соціальної адаптованості особистості. Самооцінні судження респондентів щодо задоволеності як характеристики самовідчужання, за В. Паніотто, є суб'єктивними еталонними критеріями; вони мають самооцінну валідність і, «за повної відсутності випадкових і систематичних помилок», виступають як найбільш надійний спосіб вимірювання задоволеності [19, 115–116]. Отже, за умов методично коректного фіксування самооцінних суджень респондентів щодо ступеня їхньої задоволеності своїм життям, ми можемо отримати дані, достатньою мірою емпірично валідні за самооцінним критерієм [19, 116–117; 32].

Обрання адекватного варіанта фіксації суб'єктивної оцінки людиною рівня / ступеня загальної задоволеності / незадоволеності тим, як складається її життя на даний момент, потребує огляду підходів до оцінки задоволеності життям, які традиційно розробляються в рамках дослідження якості життя. Виявлення ступеня соціальної

адапованості особистості тут виглядає певним чином ізоморфною проблемою для вивчення якості життя – у аспектах суб'єктивно визначеного рівня благополуччя (subjective well-being vs. ill-being). Наприклад, М. Аргайл визначає суб'єктивне благополуччя як суб'єктивну самооцінку того, наскільки добрим людиною вважає своє життя, а Р. Вінговен стверджує, що «суб'єктивне благополуччя обумовлюється задоволенням основних, універсальних людських потреб» [3, 17; 28].

Зазвичай задоволеність життям відносять до основних складових суб'єктивного благополуччя – поряд із емоційним / афективним балансом і дистресом або неблагополуччям. Чимало авторів, що займаються вивченням суб'єктивного благополуччя і щастя, задоволеність життям зараховують до таких оцінок життя, що є більшою мірою когнітивними (на відміну, наприклад, від радості, віднесеної до оцінок, що складаються з того, наскільки часто люди мають досвід приємних емоцій; або на відміну від неприємних емоцій на кшталт депресії чи дистресу); утім це питання – співвідношення емотивних і когнітивних вимірів – дотепер залишається нечітко визначеним. Серед найчастіше, за свідченням М. Аргайла [3, 53], Р. Вінговена, Е. Дінера [28] і Д. Кеймана [30, 12–16], використовуваних методик вимірювання загальної задоволеності життям можна назвати принаймні дві (використання яких пов'язане також із важливим питанням, навколо якого останні 40 років точаться основні дискусії – скільки індикаторів можуть релевантно відбивати задоволеність життям), засновані на використанні порядкових шкал<sup>1</sup>. Одна з них –

шкала задоволеності життям (Satisfaction With Life Scale, SWLS), розроблена Дінером і його колегами [28] – пропонує респондентам, використовуючи семибальну шкалу, позначити ступінь згоди з п'ятьма альтернативами (див. табл. 1).

Наступне – класичне запитання, використане Кемпбеллом та співавторами, – «Наскільки Ви на даний час задоволені своїм життям у цілому?» (шкала від 1 до 7 балів: 1 – абсолютна незадоволеність, 4 – середня задоволеність, 7 – абсолютна задоволеність) [3, 53; 31, 2308] або запитання у формулюванні Ф. Ендрю та С. Вітні [26]. Цілком адекватними для оцінки загальної задоволеності життям вважають як критерії, що ґрунтуються на декількох індикаторах (наприклад, наведена шкала Дінера та його колег), так і на одному параметрі (наприклад, шкала Кемпбелла та співавторів) [31, 2307]. При цьому частіше використовують, за свідченням Р. Вінговена [32], тільки одне запитання про загальну задоволеність життям, змістовно подібне до запитання, що його ставили Кемпбелл і його колеги. Так, дослідження світових цінностей (World Values Survey) передбачає єдине запитання: «Зважаючи на все, наскільки ви задоволені своїм життям у цілому цими днями?»<sup>2</sup> [3, 53; 30, 8; 31, 2307]; центр Геллапа – одне запитання: «Наскільки загалом задоволені чи не задоволені ви тим, як усе йде у вашому житті наразі? Ви би сказали, що: дуже задоволені, певною мірою задоволені, певною мірою незадоволені, дуже незадоволені»<sup>3</sup>.

Наведені шкали, по-перше, у плані своїх пізнавальних можливостей дозволяють упорядкувати респондентів за ступенем загальної

Таблиця 1. Шкали задоволеності життям (за Дінером і його колегами)

Використовуючи бал від 1 до 7, позначте, будь ласка, Вашу згоду з кожним твердженням, поставивши відповідний бал перед судженням. Будь ласка, будьте відкриті та чесні у ваших відповідях.

\_\_\_\_\_ В основному, моє життя близьке до ідеалу.

\_\_\_\_\_ Умови мого життя чудові (excellent).

\_\_\_\_\_ Я задоволений своїм життям.

\_\_\_\_\_ Поки що я отримував від життя те важливе, що хотів.

\_\_\_\_\_ Якби в мене була можливість прожити життя наново, я би майже нічого не змінив.

7 – повністю згоден                      6 – згоден                      5 – почасти згоден

4 – ані згоден, ані не згоден    3 – почасти не згоден    2 – не згоден                      1 – зовсім не згоден

<sup>1</sup> М. Аргайл також називає 5-бальну розширену шкалу задоволеності життям (Extended Satisfaction With Life Scale, ESWLS), розроблену Альфонсо та співавторами (виділено вісім аспектів життя й загальна задоволеність життям) [3, 53–54]. Методик, що вимірюють різні аспекти задоволеності життям і різні оцінки життя, є більше, ніж ми назвали (одна з останніх методик, розроблених Р. Вінговеном, інтерактивна, див.: Veenhoven R. Happiness Scale Study.– [http://www1.eur.nl/fsw/happiness/scalestudy/scale\\_fp.htm](http://www1.eur.nl/fsw/happiness/scalestudy/scale_fp.htm)), але наведені є чи не найбільш типовими, а також оцінюють саме загальну задоволеність життям як окремий вимір.

<sup>2</sup> «All things considered, how satisfied are you with your life as a whole these days?» [3, 53].

<sup>3</sup> «Overall, how satisfied or dissatisfied are you with the way things are going in your life today? Would you say you are very satisfied, somewhat satisfied, somewhat dissatisfied, or very dissatisfied?» У 1997, 1999 і 2005 рр. респондентам ставили запитання з такими відповідями: дуже не задоволений, скоріше не задоволений, радше задоволений, дуже задоволений; у 1994 р. – додано відповідь «ані задоволений і ані не задоволений» [27].

задоволеності життям, що, проте, не означає, що респонденти, які мають однаковий бал, мають однакову задоволеність [23, 50]; по-друге, поляризовані за модальністю, вони не враховують відмінностей суб'єктивної важливості (когнітивної значимості) ставлення до життя, в тому числі до такого його аспекту, як задоволеність життям: шкали не містять вираження нейтрального, байдужого ставлення, що може, окрім усього, продукувати артефактну первинну інформацію як «реакцію олівця на папір».

Вибір способу вимірювання загальної задоволеності життям у даному дослідженні визначається тим, що оцінка такої задоволеності як аспекту ставлення індивіда до свого життя є цілісною диспозицією щодо свого життя в цілому і з необхідністю включає як когнітивний<sup>4</sup> [3, 52–54; 28; 30, 12–16], так і емотивний компоненти [24, 120], що беруть участь у саморегуляції індивідуальної діяльності. Схарактеризований шойно інтегральний показник зручний також і тим, що відбиває емоційне значення потреб, які озиваються на ресурсно-розподільчих аспектах реалізації людського потенціалу, що узгоджується і з представленими у проаналізованих нами раніше [25] концепціями розуміння соціальної адаптованості особистості. Тут доречно звернути увагу на те, що фіксації підлягають власне не ті чи інші індивідуальні диспозиції (дане завдання методологічно і технічно досі вважається проблематичним), а судження респондентів щодо певних вимірів їхнього життя, їхньої діяльності.

Спираючись на викладені положення, для вимірювання загальної задоволеності людини своїм життям ми використовуємо дані, отримані в дослідженнях 1992–1993 і 1996 рр. за шкалою, розробленою В. Хмельком. Цей варіант шкали складається із семи варіантів відповідей на запитання: «Скажіть, будь ласка, якою

мірою Вас задовольняє те, як складається Ваше життя в цілому?» – з п'ятьма градаціями ступеня задоволеності (5-бальна шкала оцінки з вербальними інтерпретаціями шкальних значень) і альтернативними варіантами відповідей-фільтрів («Для мене це не має значення» і «Важко сказати») (див. табл. 2).

Нейтральна модальність (байдужість або невизначеність, що виражає приблизну рівновагу задоволеності й незадоволеності), як зазначає В. Хмелько, фіксована центральною градацією симетричної шкали задоволеності-незадоволеності, є реальним, а не умовним *початком відліку* – змістовно нульовою поділкою шкали [24, 128]. Як відомо, це є однією з властивостей шкали відношень, вищої за рівнем вимірювання від порядкової. Окрім того, верхні градації обох півосей шкали задоволеності-незадоволеності (і позитивної, і негативної), представляючи змістовно граничні вираження оцінного, емоційного ставлення («цілком задоволений» і «цілком не задоволений»), – антисиметричні. То м у числові значення цих градацій, як зауважує В. Хмелько, за їх обрахування відносно нейтральної модальності логічно розглядати як приблизно рівні за абсолютною величиною. Наприклад, у п'ятичленній вербально поляризованій (симетричній) шкалі задоволеності із граничними градаціями відстань від першої градації до третьої (нейтральної) слід розглядати як рівну відстані від третьої градації до п'ятої. А це є однією з властивостей шкали інтервалів – шкали, як відомо, вищої за рівнем вимірювання, ніж шкала порядку.

Таким чином, у розглянутій шкалі задоволеності-незадоволеності ранговий характер мають, властиво, тільки числові значення четвертої та другої градацій, які можуть позначати досить відмінні співвідношення задоволеності й незадоволеності, що лежать в інтервалах між повним

Таблиця 2. Шкала вимірювання загальної задоволеності життям (за В. Хмельком) [18, 32–33]

Скажіть, будь ласка, якою мірою Вас задовольняє чи не задовольняє те, як складається Ваше життя в цілому?

- Зовсім не задовольняє – 1;
- більше не задовольняє, ніж задовольняє – 2;
- наскільки задовольняє, настільки ж не задовольняє – 3;
- більше задовольняє, ніж не задовольняє – 4;
- цілком задовольняє – 5;
- для мене це не має значення – 0;
- важко сказати – 97.

<sup>4</sup> І для когнітивного, і для емотивного аспектів існують набори відповідних методик вимірювання. Наприклад, емоційний баланс вимірюють за допомогою методик «Афективний баланс Брендберна (АВ)», «Шкала емоційної інтенсивності Бахоровські та Браатена» тощо [3, 34–52].

урівноважуванням обох модальностей і повною відсутністю (нульовим значенням) однієї з них. Проте й на ці градації дзеркальна симетричність шкали накладає обмеження, яке підвищує рівень вимірювань — відстані від кожної з даних градацій до третьої також приблизно рівні за абсолютною величиною [24, 129].

У нашому випадку обрана шкала задоволеності-незадоволеності є вербально поляризованою (антисиметричною) за граничними градаціями: перший («зовсім не задовольняє») і другий («більше не задовольняє, ніж задовольняє») рівні інтенсивності задоволеності життям у цілому для людини ближчі один до одного, ніж відповідно до рівнів четвертого («більше задовольняє, ніж не задовольняє») і п'ятого («цілком задовольняє»); і навпаки — рівні четвертий і п'ятий ближчі між собою, ніж відповідно до рівнів першого і другого, тоді як рівень третій («наскільки задовольняє, настільки ж не задовольняє») можна розглядати як нульовий (або амбівалентний).

Використання розглянутої шкали дозволяє забезпечити, по-перше, врахування основних модальностей суб'єктивного ставлення людини до свого життя. По-друге, ми одержуємо можливість трактувати шкалу задоволеності-незадоволеності як умовно інтервальну, метричну, що дозволяє не втрачати важливих для аналізу проблеми можливостей обробки первинних емпіричних даних. Розглянуту шкалу загальної задоволеності людини своїм життям легко подати у формі індексу задоволеності життям [20, 32, 58; 50, 63–65]<sup>5</sup>, і вона може не тільки розглядатись у першому наближенні як одиничний показник рівня соціальної адаптованості особистості, а й виступати ключовим індикатором відбору інших можливих показників цієї адаптованості.

Показник загальної задоволеності життям для вимірювання загальної соціальної адаптованості особистості можна вважати валідним. Доречно також зазначити, що, за свідченням М. Аргайла, ряд досліджень (Маллард і співавтори, 1997; Хіді та Верінг, 1992; Шварц і Штрак, 1991) суб'єктивного благополуччя (і щастя) ставлять під сумнів обумовленість загальної задоволеності життям задоволеннями різними аспектами свого життя, підкреслюючи зворотню обумовленість, і розглядають одиничний показник загальної задоволеності життям як цілком прийнятний [3, 53–56, 68]. Проте використання такого одиничного показника, як загальна задоволеність-незадоволеність життям, може мати й певні

обмеження. Справа в тому, що, скільки вимірюється суб'єктивно визначувана оцінка, її дисперсія може бути обумовлена чинниками, що не враховуються дослідженням. Якщо говорити про статистичний аспект оцінки людьми своєї життєвої ситуації, то можуть мати місце зміщення за рахунок особливостей функціонування індивідуальної свідомості або соціальної групи, до якої відноситься та / або дійсно належить респондент. Наприклад, відхилення рівня загальної задоволеності-незадоволеності своїм життям може зумовлюватись наявними експектаціями або рівнем домагань. Як показують дослідження ряду авторів, серед можливих чинників зміщення цієї оцінки також можуть бути: звикання до певних умов життя, коли наявні проблеми згладжуються; соціальне порівняння; когніції, приміром, практикування позитивного мислення або атрибуції; безпосередній емоційний стан респондента, що обумовлюється навіть станом погоди; позитивні або негативні ілюзії індивіда щодо себе й свого життя; використання певних медичних препаратів [3, 30, 60–67]. Власне, загальна задоволеність життям може залежати й від таких чинників, які безпосередньо не пов'язані зі здатністю людини задовольняти свої потреби, а зумовлюються, наприклад, особливостями соціальної політики держави або іншими нерегулярними впливами навколишнього середовища тощо.

Тому доцільно знайти й інші можливі індикатори, що (також безумовно певною мірою залежать від факторів зовнішнього середовища і внутрішнього стану респондента, але не обов'язково ті самі, що й оцінка загальної задоволеності життям) дозволили б зменшити можливий розкид відповідей, урівноважити ймовірну дисперсію, а отже — спробувати побудувати комплексний індекс соціальної адаптованості особистості. Бо, коли ми переходимо від використання одного індикатора до комплексного індексу, є підстави сподіватися на часткову взаємну незалежність впливів випадкових чинників, а це зі статистичної точки зору забезпечує підвищення надійності вимірювання соціальної адаптованості особистості. При цьому розглянутий показник рівня соціальної адаптованості особистості при переході до більш ретельного вимірювання міг би використовуватись як основний у тому сенсі, що за ступенем кореляції з ним здійснювався б відбір інших показників рівня соціальної адаптованості особистості. Відібрана ж сукупність індикаторів могла б бути використана

<sup>5</sup> З метою моніторингу рівнів задоволеності населення дослідженнях КМІС і кафедри соціології НаУКМА (Відкр

ни такий показник час від часу використовується у спільних банк соціальних даних КМІС і НаУКМА).

у факторному аналізі, для побудови мультиіндикаторного індексу соціальної адаптованості особистості.

### Висновки

*Ключовим індикатором рівня соціальної адаптованості особистості може слугувати*

*оцінка індивідом ступеня своєї задоволеності / незадоволеності життям у цілому.* Крім того, для побудови мультиіндикаторного індексу рівня соціальної адаптованості особистості кореляція інших змінних із цим ключовим індикатором може застосовуватися як критерій для добору інших індикаторів такого індексу.

1. Балабанова Е. С. Типы стратегий совладания с жизненными трудностями // Кто и куда стремится вести Россию? Факторы макро-, мезо- и микроуровней современного трансформационного процесса / Под общ. ред. Т. И. Заславской.— М.: МВШСЭН, 2001.— С. 333–339; Беляева Л. А. Стратегии выживания, адаптации, преуспевания // Социологические исследования.— 2001.— № 6.— С. 44–53; Радаев В. Стратификационный анализ постсоветской России: Нововебериянский подход. Способы адаптации населения к новой социальной реальности / Под ред. И. Бутенко.— М.: МОНФ, 2000; Смирнова Р. А. Факторы формирования адаптационных стратегий социально уязвимых слоев населения Беларуси // Социологические исследования.— 2005.— № 10.— С. 26–35; Шабанова М. А. Массовые адаптационные стратегии и перспективы институциональных трансформаций (2001).— <http://www.socio.ru/wr/3-01/Shabanova.htm>
2. Абульханова К. А., Березина Т. Н. Время личности и время жизни.— М., 2001; [www.i-u.ru/biblio/archive/albulhanova\\_vremja](http://www.i-u.ru/biblio/archive/albulhanova_vremja)
3. Аргайл М. Психология счастья.— 2-е изд.— СПб.: Питер, 2003.— С. 30, 60–67.
4. Головаха Е. И., Панина Н. В. Интегральный индекс социального самочувствия (ИИСС): Конструирование и применение социологического теста в массовых опросах.— К.: Ин-т социологии НАН Украины, 1997.— 64 с.
5. Головаха Е. И., Панина Н. В. Динаміка соціального самопочуття населення України: 1995–2006 рр. // Українське суспільство 1992–2006. Соціологічний моніторинг / За ред. В. Ворони, М. Шульги.— К.: ІС НАНУ, 2006.— 578 с.
6. Головаха Е. И., Панина Н. В. Загальна характеристика та динаміка соціального самопочуття населення України // Українське суспільство на порозі третього тисячоліття / Під ред. М. О. Шульги.— К.: ІС НАНУ, 1999.— 687 с.
7. Гордон Л. А. Социальная адаптация в современных условиях // Социологические исследования.— 1994.— № 8–9.— С. 3–15.
8. Дудченко О. Н., Мытиль А. В. Социальная идентификация и адаптация личности // Социологические исследования.— 1995.— № 6.— С. 110–119.
9. Злобіна О. Г., Тихонович В. О. Особистість сьогодні: адаптація до суспільної нестабільності.— К.: ІС НАНУ, 1996.— 100 с.
10. Злобіна О. Особистість як суб'єкт соціальних змін.— К.: ІС НАНУ, 2004.— 400 с.
11. Злобіна О., Тихонович В. Суспільна криза і життєві стратегії особистості.— К.: Стило, 2001.— 238 с.
12. Коваленко Ю. П., Черемных Е. Н. Типологический анализ адаптационных возможностей населения России: Анализ образа жизни и адаптации населения России в условиях радикальных реформ // Социология: 4 М.— 1999.— № 11.— С. 101–124.
13. Крупец Я. Н. Социальное самочувствие как интегральный показатель адаптированности // Социологические исследования.— 2003.— № 4.— С. 143–144.
14. Кузнецов П. С. Методика измерения социальной адаптации // Социология: 4 М.— 1997.— № 9.— С. 146–162; <http://www.ecsocman.edu.ru/db/msg/2797.html>
15. Кэмпбелл Д. Модели экспериментов в социальной психологии и прикладных исследованиях.— СПб.: Социально-психологический центр, 1996.— 396 с.
16. Левада Ю. А. «Человек приспособленный» // Мониторинг общественного мнения: экономические и социальные перемены.— 1999.— № 5 (43).— С. 7–17.
17. Левада Ю. А. Варианты адаптивного поведения // Мониторинг общественного мнения: экономические и социальные перемены.— 2002.— № 1 (57).— С. 7–13.
18. Особистість і соціальні структури в умовах радикальних соціальних змін: опитувальник для основного респондента.— К.: НАУКМА, КМІС, 1992.— 48 с.
19. Паниотто В. И. Качество социологической информации.— К.: Наукова думка, 1986.— 206 с.
20. Паниотто В. И., Максименко В. С., Харченко Н. М. Статистичний аналіз соціологічних даних.— К.: ВД «КМ Академія», 2004.— 270 с.
21. Попова И. М. Повседневные идеологии: Как они живут, меняются и исчезают.— К.: ИС НАНУ, 2000.— 219 с.
22. Сарджвеладзе Н. И. Личность и ее взаимодействие с социальной средой.— Тбилиси: Мецниереба, 1989.— Гл. 1; <http://www.psylib.ukrweb.net/books/sarjv01/index.htm>
23. Татарова Г. Г. Методология анализа данных в социологии (введение).— М.: Издательский дом «Стратегия», 1998.— 224 с.
24. Хмелько В. Социальная направленность личности: некоторые вопросы теории и методики социологических исследований.— К.: Политиздат Украины, 1988.— 279 с.
25. Хутка С. Соціальна адаптованість особистості: концептуалізація поняття // Соціологія: теорія, методи, маркетинг.— 2007.— № 2.— С. 164–175.
26. Andrews F. M. & Withey S.B. Self-report on single question / Social Indicators of Well-being: Americans' Perceptions of Life Quality.— New York: Plenum Press, 1976.— Available at: Veenhoven, R., World Database of Happiness, Erasmus University Rotterdam.— [http://worlddata.baseofhappiness.eur.nl/hap\\_quer/examples.htm#O-SLW](http://worlddata.baseofhappiness.eur.nl/hap_quer/examples.htm#O-SLW)
27. Burkholder R. Chinese Far Wealthier Than a Decade Ago – but Are They Happier? (The Gallup Organization. — [http://www.gallup.com/poll/content/login.aspx?ci\\_145\\_48\\_](http://www.gallup.com/poll/content/login.aspx?ci_145_48_)).
28. Diener E., Suh E., Oishi S. Recent Findings on Subjective Well-Being // Indian Journal of Clinical Psychology.— March, 1997.— <http://www.psyuch.uiuc.edu/~ediener/hotopic/paper1.html>.
29. George L. K. Subjective Well-Being: Conceptual and Methodological Issues // Annual Review of Gerontology and Geriatrics.— 1981.— № 2.— P. 345–382.— Цит. за: Markides S. Kyriakos. Quality of Life // Encyclopedia of Sociology. Second Edition / Edgar F. Borgatta (ed.-in-ch.).— V. 4.— Macmillan Reference USA, 2000.— P. 2299–2309.
30. Kahneman D., Krueger A. B. Developments in the Measurement of Subjective Well-Being // Journal of Economic Perspectives.— V. 20.— № 1.— 2006.— P. 3–24.

31. *Markides S. Kyriakos. Quality of Life // Encyclopedia of Sociology. Second Edition / Edgar F. Borgatta (ed.-in-ch.).— V. 4.— Macmillan Reference USA, 2000.— P. 2299–2309.*
32. *Veenhoven R. Freedom and happiness. A comparative study in 46 nations in the early 1990s / Diener, E. & Suh, E. M. (eds). Culture and subjective wellbeing.— Cambridge (USA): MIT press, 2000.— P. 257–288; [www.SpringerLink.com](http://www.SpringerLink.com).*

*S. Khutka*

**PROBLEM OF MEASUREMENT OF GENERAL LEVEL OF PERSONALITY'S SOCIAL ADAPTEDNESS: FINDING OF A KEY INDICATOR**

*This article suggests an approach to the problem of operationalization of the social adaptedness of personality. The main aspects of determination of a criterial indicator of personality's social adaptedness were discussed.*